

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті розкрита проблема освіти в Україні і зокрема - в сфері вищої освіти. Проаналізовано основні моменти реформ, що відбуваються в сучасній освіті України. Також розкриті етапи формування та впровадження принципів Болонського процесу, завдання, шляхи адаптації вищої освіти України в європейський освітній і науковий простір. Головним пріоритетом розвитку національної системи освіти є курс на перетворення її в ґрунтовну та якісну галузь. На сьогодні вважається край важливим наблизити українську освіту до міжнародних стандартів, збагатити її дієвими теоретичними і практичними розробками, оптимізувати структуру, забезпечити високоякісними кадрами.

Ключові слова: Болонський процес, вища освіта, міжнародні стандарти суспільство, система вищої освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Освіта - основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Вона є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. За роки незалежності на основі Конституції України визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Система освіти, як і культура її народу, є унікальним явищем, бо глибоко пов'язана з духовними і матеріальними аспектами минулого і сучасного. Проте наймогутнішими ініціаторами змін у системі освіти виступають не її власні проблеми чи негаразди, а ті які поза нею. При реформуванні вищої освіти, з одного боку, враховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, а з іншого – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування.

На сьогодні вважається край важливим наблизити українську освіту до міжнародних стандартів, збагатити її дієвими теоретичними і практичними розробками, оптимізувати структуру, забезпечити високоякісними кадрами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи дану проблему, слід зазначити, що структура вищої освіти України є складовою системи освіти України, що регулюється Законами України „Про освіту” та „Про вищу освіту”.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України. ”. Вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку студентів.

Структура вищої освіти України за своєю ідеологією та цілями узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн світу.

Відповідно до рівня підготовки, матеріально-технічного забезпечення та наявності науково-педагогічних кадрів для визначення статусу вищих навчальних закладів встановлено чотири рівні акредитації:

- перший рівень - технікум, училище, інші, прирівняні до них, вищі навчальні заклади;
- другий рівень - коледж, інші, прирівняні до нього, вищі навчальні заклади;

- третій і четвертий рівні (залежно від результатів акредитації) - університет, інститут, академія, консерваторія.

Вища освіта здобувається у вищих навчальних закладах відповідних рівнів акредитації на основі: базової загальної середньої освіти, повної загальної середньої освіти та освітньо-кваліфікаційних рівнів „молодший спеціаліст” і „бакалавр”, а також „спеціаліст” як післядипломна. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитися з відривом (очна), без відриву від виробництва (вечірня, заочна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей - екстерном.

Вищі навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- молодший спеціаліст - забезпечують технікуми, училища, вищі навчальні заклади першого рівня акредитації;

- бакалавр - забезпечують коледжі, інші вищі навчальні заклади другого рівня акредитації;

- спеціаліст, магістр - забезпечують вищі навчальні заклади третього і четвертого рівнів акредитації.

Прийом громадян до ВНЗ проводиться на конкурсній основі відповідно до здібностей та незалежно від форми власності навчального закладу. Для отримання права вступу до ВНЗ необхідно мати атестат за 11-річну загальноосвітню школу чи диплом середніх проф- і техшкіл. Більшість молоді складають конкурсні вступні іспити, програми яких встановлює Міністерство освіти і науки України. Переможці предметних олімпіад високого рівня зараховуються до закладу без іспитів, медалісти складають один вступний іспит.

Система оцінювання 5-бальна: найвища оцінка - 5 (відмінно), 4 (добре), 3 (задовільно), 2 (незадовільно). Здійснюється експеримент з рейтинговим оцінюванням і модульними навчальними планами.

Ступенева структура вищої освіти передбачає чотирирічну базову вищу освіту з отриманням проміжного сертифіката про базову вищу освіту, і наданням кваліфікації „бакалавр” та можливістю часткової зміни напряму навчання чи спеціальності на другому циклі тривалістю 1 рік, навчальний план якої містять переважно спеціальні дисципліни. У такому випадку присвоюється кваліфікація „спеціаліст”. Глибша фундаментальна та фахова підготовка протягом 1-2 років як на базі освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”, так і на базі освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” дає право після успішного захисту магістерської роботи отримати диплом освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”. Продовжити навчання і стати магістрами можуть тільки кращі студенти, які відбираються для навчання на основі рейтингових показників на попередніх циклах навчання та з урахуванням їхніх досягнень у науково-дослідницькій роботі.

Заключний рівень підготовки фахівця-професіонала - це аспірантура та докторантура. До аспірантури зараховують на конкурсній основі, зазвичай, фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр” та в окремих випадках фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” на 3-4 роки для виконання самостійних досліджень під наглядом наукового керівника, написання і захисту дисертаційної роботи визначеного рівня та обсягу. Успішний захист роботи у Спеціалізованій вченій раді (за спеціальностями), дає право на здобуття наукового ступеня „кандидат наук”. Підготовка дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук може здійснюватися і поза межами аспірантури на засадах „здобувача”, дослідження якого контролює науковий керівник та відповідна фахова кафедра вищого навчального закладу чи структурний підрозділ науково-дослідного закладу.

Особа, яка має науковий ступінь „кандидата наук”, за умови тривалішої наукової роботи та узагальнення її наслідків у тій самій або іншій (зазвичай, суміжній) галузі знань з більшою за обсягом дисертацією може захистити у Спеціалізованій вченій раді дисертацію на здобуття наукового ступеня „доктор наук”, який є найвищим рівнем наукової кваліфікації. Присудження спеціалізованими вченими радами наукових ступенів „кандидат наук” та

„доктор наук” затверджується державним органом - Вищою атестаційною комісією (ВАК) України.

До складу навчального персоналу ВНЗ входять чотири категорії викладачів: професори, доценти, старші викладачі, асистенти. Визнання науково-педагогічного рівня кандидата чи доктора наук здійснюється шляхом присвоєння вчених звань. Вченими званнями є „доцент” та „професор” і їх присвоює Атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України.

Для вищої школи України у контексті Болонського процесу необхідно розробити та законодавчо урегулювати процедуру контролю якості та акредитації, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України.

Політика в області якості вищої освіти, професійної підготовки і сертифікації фахівців спрямовується на досягнення оптимального ступеня упорядкування педагогічної діяльності з обліком особистісних, соціальних, економічних і державних потреб та інтересів акціонерів вищої школи.

Велику увагу Міністерство освіти і науки приділяє проведенню громадських читань з проблем європейської інтеграції, оскільки вважається, що активна участь громадян України є головною передумовою прискорення євроінтеграційних процесів. Розвиток транскордонного співробітництва і розширення міждержавних відносин із країнами - членами ЄС і країнами - кандидатами на вступ до ЄС сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів у освіті, науці й техніці, поширенню власних освітніх здобутків у Європейський Союз і країни - кандидати на вступ до ЄС, а також зростанню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього і науково-технічного середовища.

Освітня політика України на сучасному етапі базується на принципах демократизації та гуманізму, орієнтована на досягнення світового рівня, відродження самобутнього національного характеру, докорінне покращення змісту, форм і методів навчання, збільшення інтелектуального потенціалу країни [3]. Приєднання нашої держави до Болонської угоди стало поштовхом для низки реформ в освітній галузі.

Статистичні показники стану української освіти висвітлюють її суперечливий і нерівномірний розвиток. Освітня система демонструє загалом позитивні тенденції розвитку. Зростає частка закладів нового типу, загальний рівень кадрового забезпечення освітнього процесу залишається високим. Активно розвивається система вищої освіти, зростає чисельність студентів, диверсифікуються форми власності та джерела фінансування освіти. Паралельно з поступовим переходом на державну мову навчання враховуються мовні потреби національних меншин у місцях їх компактного проживання. Розвивається система міжнародного співробітництва у сфері освіти, розширюються можливості отримання освіти за кордоном.

Водночас, ці позитивні тенденції спостерігаються переважно на двох напрямках: по-перше, там, де освітні послуги можуть бути не лише самоокупними, але й рентабельними — вища освіта, невеликий сектор загальної середньої освіти; по-друге, там, де активно діє міжнародна допомога та особиста підприємливість громадян — міжнародні обміни, проекти та програми.

На тих же напрямках, де освітні послуги не є рентабельними, але потребують відчутних витрат, відзначаються тенденції іншого характеру — скорочення мережі, брак кадрового забезпечення, який завжди є найточнішим індикатором браку коштів.

Поза сумнівом, прихід до освітньої системи коштів з-поза державного бюджету є позитивним чинником, що в період трансформаційної кризи сприяв утриманню українською освітою її традиційно міцних позицій. Водночас, ці позиції утримувалися, не в останню чергу, за рахунок нижчих ступенів освіти — дошкільної, загальноосвітньої, позашкільної, професійно-технічної. Саме ці, початкові, базові ступені неперервної освіти зазнали і зазнають відчутних втрат. Кілька років — і хвиля недофінансованої освіти нижчих ступенів досягне вищих. У поєднанні з демографічним провалом, котрий чекає Україну, вона здатна

привести до значних негативних наслідків. Попередити їх можна лише дійсною зміною пріоритетів державної політики — стосовно освіти загалом і її базових ступенів зокрема.

Незважаючи на досягнення освіти, які забезпечує нова соціополітична система України, вона, однак, ще не забезпечує потрібної якості. Чимало випускників вищих навчальних закладів не досягли належного рівня конкурентоспроможні на європейському ринку праці. Це зобов'язує глибше аналізувати тенденції в європейській та світовій освіті.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою обумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації у цьому світі.

Зазначені процеси диктують перш за все необхідність визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості. Орієнтація на Болонський процес не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Ключова позиція реформування: Болонські вимоги - це "не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн" [1; с. 18].

Отже, можемо зробити **висновки**, що головним пріоритетом розвитку національної системи освіти є курс на перетворення її в ґрунтовну та якісну галузь. На сьогодні вважається край важливим наблизити українську освіту до міжнародних стандартів, збагатити її дієвими теоретичними і практичними розробками, оптимізувати структуру, забезпечити високоякісними кадрами. Вирішення соціальних та економічних проблем, що стоять перед освітою, буде залежати від того, чи вдасться забезпечити максимальну мобілізацію можливостей і реалізацію здібностей кожної людини як суб'єкта діяльності.

При реформуванні галузі освіти необхідно виходити з положення про те, що кожен член суспільства повинен бути оптимально пристосований до професійної діяльності за рахунок максимального використання індивідуальних здібностей. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити інвестиції у вищу освіту і підвищення кваліфікації людей, а також домогтися прискорення прогресу у вирішенні фундаментального завдання модернізації національної системи освіти, для того, щоб кожна людина могла отримати нові знання, навички та компетенції, які їй будуть потрібні в процесі навчання впродовж життя.

Нагальна потреба у ліквідації недоліків вищої школи вимагає концептуального удосконалення освіти і професійної підготовки фахівців. Це вимагає проведення відповідних заходів щодо формування відношення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу; орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті і професійній підготовці, що базується на концепції гармонійного розвитку людини; реформування системи вищої освіти.

Вирішення проблеми інвестування в розвиток вищої освіти, «людського капіталу» дасть змогу досягти не лише короткотермінового економічного успіху, а й закласти засади для формування сталих довготермінових тенденцій розвитку національної економіки з її подальшою інтеграцією в Європейський простір вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла Ольга Григорівна. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. - Л. : ЛКА, 2009. - 96с
2. Вільський Г.Б., Левківський К.М., Мельник С.В., Сухарніков Ю.В. Суспільство і трансформація вищої освіти в Україні: навч. посіб. - Миколаїв : КП "Миколаївська обласна друкарня", 2008. - 181с.

3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384с.
4. Даниленко Л.І., Єльнікова Г.В., Молчанова А.О., Овчарук О.В., Сергєєва Л.М., Кравчина О.Є. Студентське самоврядування. - К. : Ніка-Центр, 2007. - 96с.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України: навч.-метод. посібник / І.О. Вакарчук (ред.). - К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. - 172с.
6. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко (заг.ред.). - К. : К.І.С., 2003. - 296с.

Рецензент: к.пед.н., доц. Безносюк О.О., старший науковий співробітник науково-дослідного центру, Військовий інститут, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

к.пед.н., доц. Возняк А.Б.

СИСТЕМА ВИСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье раскрыта проблема образования в Украине и в частности - в сфере высшего образования. Проанализированы основные моменты реформ, происходящих в современном образовании Украины. Также раскрыты этапы формирования и внедрения принципов Болонского процесса, задачи, пути адаптации высшего образования Украины в европейское образовательное и научное пространство. Главным приоритетом развития национальной системы образования является курс на превращение ее в основательную и качественную отрасль. На сегодняшний день считается край важным приблизить украинское образование с международными стандартами, обогатить ее действенными теоретическими и практическими разработками, оптимизировать структуру, обеспечить высококачественными кадрами.

Ключевые слова: Болонский процесс, высшее образование, международные стандарты общества, система высшего образования.

A. Wozniak

SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article deals with the problem of education in Ukraine in particular - in higher education. Analyzed the main points of the reforms taking place in modern education in Ukraine. Also disclosed stages of formation and the introduction of the Bologna process, task, by adapting higher education of Ukraine into the European educational and research area. The main priority of the national education system is a course to transform it into a solid, high-quality industry. Nowadays it is considered important to bring an end to Ukrainian education with international standards to enrich its efficient theoretical and practical developments, to optimize the structure, provide quality shots.

Keywords: the Bologna process, higher education, international standards of society, the system of higher education.